

บทที่ ๒

ระบบการดำเนินคดีอาญาในกระบวนการยุติธรรม

ตามระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย พนักงานสอบสวนคือผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานทางคดี ส่วนพนักงานอัยการคือผู้ทำหน้าที่ฟ้องคดีต่อศาล ต่อมาเมื่ออาชญากรรมทวีความรุนแรงและสลับซับซ้อนมากขึ้นจึงได้มีการพัฒนาแนวคิดให้พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนกับพนักงานสอบสวนเพื่อประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบการสอบสวนคดีอาญาที่มีพนักงานอัยการเข้าร่วมมีบทบาทในการสอบสวน จึงขอนำเสนอระบบการสอบสวนคดีอาญาของต่างประเทศที่ส่วนใหญ่พนักงานอัยการมีบทบาทอย่างสำคัญในการสอบสวนและดำเนินคดีอาญา เพื่อเปรียบเทียบกับระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย ดังนี้

ระบบการสอบสวนในต่างประเทศ

การสอบสวนเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยตรงทั้งในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบ Civil Law เช่น ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรีย เยอรมัน ไทย ฯลฯ หรือประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบ Common Law เช่น ออสเตรเลีย อังกฤษ แคนาดา ปากีสถาน อินเดีย ฯลฯ การสอบสวนความผิดทางอาญาส่วนใหญ่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดของอัยการ^๑

๑. ประเทศอังกฤษ

อังกฤษมีระบบการดำเนินคดีอาญาแบบกล่าวหา กล่าวคือ เป็นการต่อสู้ระหว่างโจทก์ที่เป็นผู้กล่าวหา กับจำเลยที่ผู้ต้องหาต่อหน้าศาล โดยศาลจะวางตัวเป็นกลางและมีคณะลูกขุน

^๑กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์, “อัยการกับกระบวนการยุติธรรม”, บทบัญญัติ ๕๒, ๔ (ธันวาคม ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

ซึ่งคัดเลือกมาจากประชาชนเป็นผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริง โจทก์มีหน้าที่ในการพิสูจน์ว่าจำเลยได้กระทำความผิด ส่วนจำเลยมีหน้าที่นำสืบแก้ต่างว่าตนมิได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหา

อังกฤษเป็นแม่แบบของระบบกฎหมาย Common Law และยึดหลักการฟ้องคดีโดยประชาชน (Private Prosecution) มาโดยตลอด เดิมการฟ้องคดีอาญาเป็นความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ตำรวจ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจจ้างทนายความ (Solicitor) ให้มาประจำอยู่ในแผนกคดีของตำรวจ หรืออาจจ้างทนายความ (Barrister) เฉพาะเพื่อดำเนินคดีที่ประสงค์จะฟ้องศาลในบางเรื่องก็ได้ จากระบบที่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ใช้อำนาจสอบสวนและฟ้องร้องได้เองภายในหน่วยงานเดียวได้ก่อให้เกิดปัญหาติดตามมาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาการสอบสวนที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้ต้องหา การปกปิดพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ผู้ต้องหาเพื่อต้องการผลสำเร็จในการลงโทษ หรือในบางครั้งถึงกับมีการปลอมแปลงพยานหลักฐานเพื่อที่จะเอาผิดผู้ต้องหา นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความไม่เป็นเอกภาพของนโยบายในการฟ้องคดีอาญาซึ่งแตกต่างกันไปตามนโยบายของสถานีตำรวจแต่ละแห่ง จากเหตุผลข้างต้นทำให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมครั้งใหญ่ในประเทศอังกฤษ โดยแนวทางในการแก้ปัญหาที่สำคัญคือการจัดให้มีสถาบันอัยการแห่งชาติขึ้นในประเทศอังกฤษและเวลส์ในปี ค.ศ. ๑๙๘๒ ใช้ชื่อว่า Crown Prosecution Service (CPS) ในปัจจุบัน CPS เป็นองค์กรที่มีอำนาจเด็ดขาดในการพิจารณาสำนวนการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อใช้ดุลพินิจที่จะสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องคดีอาญาเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มว่า CPS จะมีอำนาจเข้ากำกับดูแลการสอบสวนได้มากขึ้นในลักษณะเดียวกับอัยการในยุโรป CPS มีอำนาจหน้าที่ในการฟ้องคดีอาญาซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้สอบสวนทั้งหมดยกเว้นคดีเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น คดีจราจร อย่างไรก็ตามสิทธิในการฟ้องคดีของผู้เสียหายตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนก็ยังคงอยู่แต่จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ CPS ซึ่ง CPS อาจจะเข้าไปดำเนินการฟ้องคดีเองหรืออาจใช้ดุลพินิจให้ระงับการฟ้องคดีนั้น ๆ ได้ตามที่เห็นควร^๒ ประชาชนของประเทศอังกฤษมีสิทธิฟ้องคดีอาญาได้เองแม้ว่าตนจะไม่มีส่วนได้เสียในคดีนั้นก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติประชาชนมักแจ้งความร้องทุกข์กับเจ้าหน้าที่ตำรวจและให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ฟ้องคดีในนามของประชาชน ดังนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจึงมีหน้าที่เป็นโจทก์ที่จะสืบสวนสอบสวนแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดีกับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง

^๒ คณิต ณ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, ๒๕๔๕).

ศาลอังกฤษมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดตามแนวคิดที่ว่า การปราบปรามผู้กระทำความผิดเป็นเรื่องของรัฐ ศาลจะพิจารณาป้องกันมิให้ประชาชนแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากการฟ้องคดีอาญา เช่น เมื่อประชาชนฟ้องคดีอาญาแล้วจะถอนฟ้องโดยไม่ได้รับความยินยอมจากศาลยุติธรรมไม่ได้

๒. ประเทศฝรั่งเศส

ระบบการดำเนินคดีอาญาของฝรั่งเศสถือว่าขั้นตอนก่อนฟ้องคดีอาญาคือการสอบสวนและการฟ้องร้องนั้นเป็นขั้นตอนเดียวกัน กล่าวคืออำนาจการสอบสวนอยู่ภายใต้การควบคุมของพนักงานอัยการซึ่งมีฐานะเป็นพนักงานสอบสวนด้วย ในขั้นตอนก่อนฟ้องคดีอาญานั้น มีองค์กรที่เกี่ยวข้อง ๓ ฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ และผู้พิพากษาสอบสวน ทั้งสามฝ่ายมีหน้าที่ช่วยกันค้นหาความจริงและประสานงานกันเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษโดยมีการแบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจนและในขณะเดียวกันก็จะทำหน้าที่ตรวจสอบซึ่งกันและกันในระหว่างองค์กรด้วย”

เมื่อมีความผิดอาญาเกิดขึ้น ผู้เสียหายหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องสามารถนำคดีขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรมได้ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ และผู้พิพากษาสอบสวน ต่างมีอำนาจในการรับคำร้องทุกข์ได้เช่นเดียวกัน พนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจและพนักงานอัยการสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่นแม้จะอยู่คนละสังกัด ศาลกับพนักงานอัยการมีลักษณะเป็นตุลาการสังกัดกระทรวงยุติธรรม ส่วนพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจสังกัดกระทรวงมหาดไทย

รูปแบบการดำเนินคดีอาญาของฝรั่งเศสเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐด้วยระบบไต่สวน โดยหน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ช่วยกันค้นหาพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงในคดีอาญามีการกำหนดความสัมพันธ์ของเจ้าพนักงานของรัฐไว้อย่างชัดเจนเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในการประสานงานในกระบวนการยุติธรรม พนักงานอัยการของฝรั่งเศสมีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวาง กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นผู้เสียหายสามารถร้องทุกข์ต่อพนักงานอัยการได้ และพนักงานอัยการจะเป็นผู้ควบคุมดูแลการสอบสวน ดำเนินการเกี่ยวกับการฟ้องคดี รวมถึงเมื่อศาลพิพากษาคดีแล้วพนักงานอัยการก็จะมียุทธศาสตร์ในการดำเนินการเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลด้วย

“จิราธร เจริญวุฒิ. “วิวัฒนาการการสอบสวนคดีอาญา: ศึกษาบทบาทของพนักงานอัยการ”, (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๐). หน้า ๑๗ - ๒๔.

การสอบสวนของฝรั่งเศสจะอยู่ภายใต้การควบคุมของอัยการ ในการไต่สวนหรือสอบสวนเบื้องต้นพนักงานอัยการสามารถพิจารณาคำร้องทุกข์และคำกล่าวโทษที่ได้รับว่าสมควรที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไร ถ้าเห็นว่าการกระทำดังกล่าวไม่มีความผิดหรือมีเหตุยกเว้นความรับผิดชอบหรือเป็นเรื่องที่ไม่สมควรฟ้องคดี พนักงานอัยการมีอำนาจสั่งยุติคดีได้ หากเป็นกรณีกฎหมายบังคับให้ต้องทำการสอบสวนโดยผู้พิพากษาที่จะส่งเรื่องให้ผู้พิพากษาไต่สวนหรือผู้พิพากษาสอบสวนดำเนินการต่อไป หากเป็นคดีความผิดเล็กน้อยเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีหรือพนักงานสอบสวนจะทำการสอบสวนและสรุปสำนวนการสอบสวนโดยไม่ต้องทำความเข้าใจว่าใครเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้ต้องหาทั้งไม่จำเป็นต้องอ้างบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อให้พนักงานอัยการพิจารณาสั่งคดีเองว่าควรฟ้องผู้ใดเป็นผู้ต้องหา แต่หากเป็นคดีที่มีความสำคัญหรือเป็นคดีที่เป็นความผิดร้ายแรง เช่น มีการตายโดยมีเหตุน่าสงสัย อุบัติเหตุร้ายแรงมีคนตายหรือบาดเจ็บ เพลิงไหม้ เหล่านี้ พนักงานสอบสวนจะแจ้งให้พนักงานอัยการทราบ ถ้าพนักงานอัยการเห็นสมควรจะไปยังที่เกิดเหตุเพื่อสอบสวนด้วยตนเอง อาจสั่งการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทำการสอบสวนในความควบคุมของอัยการก็ได้ พนักงานอัยการมีอำนาจไปยังที่เกิดเหตุ สอบปากคำพยาน และสามารถอนุญาตให้ตำรวจควบคุมตัวผู้ต้องหาต่ออีก ๒๔ ชั่วโมง ภายหลังจากที่ตำรวจควบคุมตัวผู้ต้องหามาแล้ว ๒๔ ชั่วโมง

นอกจากนั้น อัยการยังมีอำนาจหน้าที่ในการไต่สวนเบื้องต้น ความผิดซึ่งหน้า และสั่งให้ตำรวจสืบสวนสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานประกอบการพิจารณาสั่งคดี รวมทั้งเมื่อจำเป็นอัยการอาจร้องขอคำสั่งตำรวจหรือทหารเพื่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ได้

สำหรับความผิดซึ่งหน้า เมื่อมีการแจ้งความต่อพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดี พนักงานอัยการจะมีอำนาจไปยังที่เกิดเหตุทันที โดยพนักงานอัยการสามารถตรวจดูพยานหลักฐานต่าง ๆ และยึดอาวุธหรือเครื่องมือที่ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด ตลอดจนสิ่งของทั้งหลายที่เกิดจากการกระทำความผิด มีอำนาจค้นและยึดสิ่งของในเคหสถานของบุคคลที่น่าเชื่อได้ว่าร่วมกระทำความผิด หรือมีเอกสารหรือวัตถุเกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้น ห้ามมิให้บุคคลใด ๆ ออกไปจากที่เกิดเหตุจนกว่าจะเสร็จการปฏิบัติการ ตรวจดูบัตรประจำตัวเรียกบุคคลทั้งหลายที่อาจให้ความรู้เกี่ยวกับคดีนั้นและให้บุคคลดังกล่าวให้การ ผู้ที่ถูกเรียกต้องให้การต่ออัยการมิฉะนั้นอาจถูกกักขังได้ พนักงานอัยการมีอำนาจออกหมายให้นำตัวไปและออกหมายให้ควบคุมตัวผู้ที่ถูกสงสัยว่าได้มีส่วนร่วมกระทำความผิด

อย่างไรก็ตาม พนักงานอัยการฝรั่งเศสมิได้ทำการสอบสวนโดยลำพังแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องกระทำร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายคดีและผู้พิพากษาไต่สวนหรือผู้พิพากษาสอบสวนซึ่งมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาด้วยเช่นกัน อำนาจของแต่ละฝ่ายจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ

ประเภทของการสอบสวน เช่น การสอบสวนความผิดซึ่งหน้า หากพนักงานอัยการไปยังที่เกิดเหตุ อำนาจในการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็จะสิ้นสุดลงและจะต้องดำเนินการตามที่พนักงานอัยการมอบหมาย และหากพนักงานอัยการขอให้ผู้พิพากษามาสอบสวน เมื่อผู้พิพากษามาถึงที่เกิดเหตุพนักงานอัยการก็จะหมดอำนาจการสอบสวน ผู้พิพากษาจะสอบสวนเองหรือมอบหมายให้ตำรวจฝ่ายคดีดำเนินการต่อไปก็ได้ อย่างไรก็ตามพนักงานอัยการอาจเข้าฟังการสอบสวนและขอความเห็นการสอบสวนได้

๓. ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาประกอบไปด้วย ๕๐ มลรัฐ ซึ่งต่างก็มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง ทำให้ระบบการบริหารงานยุติธรรมของสหรัฐอเมริกาแบ่งออกเป็น ๒ ระบบ คือ ระบบมลรัฐและระบบรัฐบาลกลาง แต่ละมลรัฐต่างมีกฎหมายอาญาบังคับใช้และมีเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมรับผิดชอบตั้งแต่ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ส่วนรัฐบาลกลางจะออกกฎหมายมาบังคับใช้เพื่อปกป้องคุ้มครองรักษาอำนาจอธิปไตยและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศในภาพรวม หน่วยงานของรัฐบาลกลางจะมีอำนาจบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลกลางเท่านั้นแต่จะไม่มีอำนาจเข้าไปบังคับใช้กฎหมายของแต่ละมลรัฐ กฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาในแต่ละมลรัฐจึงอาจมีความแตกต่างกันบ้าง ดังนั้น การกำหนดความผิด การดำเนินคดีอาญา รวมทั้งการงบประมาณและการบริหารองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงเป็นเรื่องที่แต่ละมลรัฐสามารถดำเนินการได้เองทั้งสิ้นภายใต้การดำเนินคดีระบบกล่าวหา

สหรัฐอเมริกามีการสืบทอดกฎหมายแบบ Common Law มาจากอังกฤษ ดังนั้น พนักงานอัยการจึงมีส่วนร่วมในการสอบสวน คอยให้คำชี้แนะ ให้คำปรึกษาแก่พนักงานสอบสวน ในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์การกระทำความผิดของผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) มีหน้าที่กลั่นกรองคดี ซึ่งคณะลูกขุนใหญ่มิบทบาทสำคัญในการพิทักษ์สิทธิของประชาชนจากการถูกฟ้องคดีอาญา^๔

โดยปกติแล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจในสหรัฐอเมริกามีอำนาจในการสอบสวนคดีอาญาด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริง รวบรวมพยานหลักฐาน และจับกุมผู้กระทำความผิด แต่ในคดีสำคัญ

^๔พรเพชร วิชิตชลชัย. “การสอบสวนไม่ใช่เงื่อนไขการฟ้องคดีอาญาต่อศาลในระบบกฎหมายสหรัฐอเมริกา: ข้อพิจารณาในการวิเคราะห์บทคัดพยานหลักฐาน (The exclusionary rule)”, ใน รพี’ ๔๘. คณะกรรมการเนติบัณฑิต สมัยที่ ๕๘ สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา). หน้า ๑๖๕.

พนักงานอัยการมีอำนาจเข้ามาตรวจสอบการรวบรวมพยานหลักฐานและตรวจดูสำนวนการสอบสวนรวมทั้งพยานหลักฐานต่าง ๆ ระหว่างการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หากปรากฏว่ามีการจับผิดตัว ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ หรือเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ ผู้ต้องหาอาจถูกปล่อยตัวไปโดยไม่ต้อง ถูกดำเนินคดีต่อไป และพนักงานอัยการมีอำนาจรับแจ้งความได้เอง

พนักงานอัยการในสหรัฐอเมริกาสามารถใช้ดุลยพินิจได้อย่างกว้างขวางในการพิจารณาสำนวนการสอบสวนของตำรวจ หากเห็นว่าควรมีการสอบสวนเพิ่มเติมพนักงานอัยการก็จะสั่งให้พนักงานสอบสวนของสำนักงานอัยการเองเป็นผู้ดำเนินการ และก่อนที่จะมีความเห็นทางคดีพนักงานอัยการมักจะมีการประชุมหารือกับพนักงานสอบสวนและพยานบุคคลที่เกี่ยวข้องก่อน จึงค่อยพิจารณาสั่งคดี หากเห็นควรสั่งไม่ฟ้องก็จะแสดงเหตุผลที่สั่งไม่ฟ้องไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาไม่ได้ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานที่รวบรวมไว้เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกอื่น ๆ และความต้องการของฝ่ายรักษากฎหมายซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยชี้แนะได้ในบางคดีว่าสมควรหรือไม่ควรที่จะฟ้องคดี ในบางคดีพนักงานอัยการอาจกันผู้ต้องหาไว้เป็นพยานเพื่อดำเนินคดีกับอาชญากรสำคัญ ๆ ก็ได้ นอกจากนี้ ในกรณีผู้ต้องหากระทำความผิดเป็นครั้งแรกหรือกระทำผิดในภาวะจิตใจถูกบีบคั้น พนักงานอัยการอาจจะยอมให้ผู้ต้องหารับสารภาพในความผิดข้อหาเขาโดยไม่ต้องเสียเวลาพิจารณาคดี ซึ่งผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษเล็กน้อยหรือรอลงอาญาก็ได้ โดยกระบวนการนี้เรียกว่าการต่อรองประคอบคำรับสารภาพ หรือ Plea Bargaining

๔. ประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีระบบกฎหมาย ๒ ระบบ คือ โครงสร้างกฎหมายเป็นระบบ Civil Law ซึ่งการดำเนินคดีอาญาจะมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน (Inquisitorial System) โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ พนักงานอัยการ และศาล มีหน้าที่ในการเข้าค้นหาความจริง แต่ขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็รับเอาระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีซึ่งเป็นระบบกฎหมาย Common Law มาเป็นแม่แบบสำหรับกฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาคด้วย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นได้มีการปฏิรูปการเมือง ระบบราชการ รวมทั้งระบบกฎหมาย มีรัฐธรรมนูญใหม่ซึ่งได้นำแนวความคิดเรื่องหลักนิติธรรม (Due Process) มาใช้ในระบบกฎหมาย โดยได้รับอิทธิพลมาจากสหรัฐอเมริกา ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงมีจุดเด่นในแง่ที่น่ากฎหมายทั้งระบบ Civil Law และ Common Law มารวมไว้ในประเทศเดียวกัน นอกจากนี้ขนบธรรมเนียมแนวคิดในเชิงเอเชียเกี่ยวกับลักษณะการบังคับใช้กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังแตกต่างจากแนวความคิดของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในทวีปยุโรป กล่าวคือประเทศในทวีปเอเชียมักมีแนวความคิดให้ผู้กระทำความผิดรับสารภาพในสิ่งที่ได้กระทำ โดยการรับ

สารภาพนั้นต้องมีได้เกิดจากการบังคับ ยุง ส่งเสริม หรือให้รางวัลด้วยประการใด ๆ และยังมีแนวความคิดอีกว่าจะไม่ส่งเสริมให้ผู้ต้องหาให้การปฏิเสธในสิ่งที่ตนได้กระทำ ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดของประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในทวีปยุโรปที่มักจะเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ประชาชนต่อสู้คดีอย่างถึงที่สุด^๕

กระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นเป็นองค์กรหลักในการบริหารงานยุติธรรม โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม เว้นแต่ศาลยุติธรรมซึ่งแยกออกเป็นหน่วยงานอิสระจากกระทรวงยุติธรรมตามแนวความคิดของการแบ่งแยกอำนาจเช่นเดียวกับศาลยุติธรรมของประเทศไทย

หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นประกอบไปด้วยสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีและกรมต่าง ๆ จำนวน ๗ กรม ได้แก่ กรมกิจการแพ่ง กรมกิจการอาญา กรมราชทัณฑ์ กรมบำบัดฟื้นฟู กรมคดี กรมเสรีภาพพลเมือง และกรมตรวจคนเข้าเมือง โดยมีสำนักงานอัยการเป็นหน่วยงานที่แยกมาจากกรมอื่น ๆ และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

พนักงานอัยการญี่ปุ่นมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการยุติธรรมและมักจะได้รับการคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ของกระทรวงยุติธรรม เช่น อธิบดี และผู้อำนวยการกองที่สำคัญ ๆ โดยมีพนักงานอัยการเข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในกระทรวงยุติธรรมสูงถึง ๑๓๓ คน จากบุคลากรในกระทรวงยุติธรรมทั้งหมด ๘๘๐ คน^๖

เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจะไปยังที่เกิดเหตุและทำการสอบสวนเบื้องต้นแล้วรายงานเหตุต่อพนักงานอัยการว่าใครเป็นผู้เสียหาย ลักษณะของการกระทำความผิด หรือแผนประทุษกรรม และมีผู้ใดเป็นผู้ต้องสงสัย หากเป็นคดีที่ยากจะระบุตัวผู้ต้องหา พนักงานอัยการจะเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ตำรวจก่อนการจับกุมผู้ต้องหา เพราะภายหลังจากจับกุมเจ้าพนักงานจะมีอำนาจฝากขังผู้ต้องหาสูงสุดเพียง ๒๓ วัน หากสอบสวนไม่เสร็จก็ต้องปล่อยตัวไป ดังนั้นตำรวจจึงมักจะจับกุมผู้ต้องหาภายหลังที่รวบรวมพยานหลักฐานส่วนใหญ่แล้วในช่วง ๒๓ วัน หลังจากนั้นอัยการจะพิจารณาว่าจะฟ้องผู้ต้องหาหรือไม่ ถ้ามีการสั่งฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วพนักงานอัยการก็จะมียุทธศาสตร์สำคัญในการสั่งการเจ้าหน้าที่

^๕กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. “โครงสร้างกระทรวงยุติธรรมและงานอัยการของญี่ปุ่น”, ใน *บทบัญญัติ*, ๒๕๓๕, เล่ม ๕๒, ตอน ๒ (มิถุนายน, ๒๕๔๑). หน้า ๑๕๕.

^๖พรเพชร วิชิตชลชัย. *เรื่องเดิม*. หน้า ๑๔๖.

ราชทัณฑ์ในการบังคับตามคำพิพากษาหากปราศจากคำสั่งดังกล่าวก็ไม่อาจบังคับคดีได้ จะเห็นได้ว่าอัยการของประเทศญี่ปุ่นมีอำนาจอย่างกว้างขวางตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดคดี

ในประเทศญี่ปุ่น พนักงานอัยการสามารถทำการสอบสวนได้ด้วยตนเองเช่นเดียวกับพนักงานสอบสวน คดีส่วนใหญ่จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจจะเป็นผู้เริ่มต้นทำการสอบสวน ในขณะที่พนักงานอัยการจะทำการสอบสวนเฉพาะคดีสำคัญ อาทิ เช่น คดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White Collar Crime)^๖ มีคดีสำคัญบางประเภทที่พนักงานอัยการเริ่มทำการสอบสวนเอง ได้แก่ คดีการกระทำความผิดมีความสลับซับซ้อน เช่น คดีรับสินบน คดีอาชญากรรมทางการเงินขนาดใหญ่ ที่มีนักการเมือง ข้าราชการระดับสูง หรือผู้บริหารบริษัทขนาดใหญ่ เข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการกระทำความผิด

การที่พนักงานอัยการญี่ปุ่นได้เข้าร่วมในการสอบสวนตั้งแต่แรกทำให้สามารถวินิจฉัยและมีคำสั่งในคดีได้อย่างถูกต้อง หากพนักงานอัยการไม่สามารถเข้าร่วมในการสอบสวนได้ แล้วพนักงานอัยการก็จำต้องอาศัยเพียงแต่สำนวนการสอบสวนของพนักงานตำรวจเท่านั้น ซึ่งสำนวนการสอบสวนดังกล่าวเป็นเพียงพยานบอกเล่าและไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นสอบสวนได้ เนื่องจากในกระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นพนักงานอัยการมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้พิพากษาและจะทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของเจ้าพนักงานตำรวจอย่างเข้มงวดและระมัดระวังแต่เดิมเมื่อมีการก่อตั้งสำนักงานอัยการในปี ค.ศ. ๑๘๗๒ นั้น พนักงานอัยการยังไม่มีอำนาจสอบสวนและศาลยังไม่ยอมรับบันทึกคำให้การพยานซึ่งพนักงานอัยการเป็นผู้จัดทำเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณา ต่อมาประชาชนได้เรียกร้องให้อัยการทำการสอบสวนร่วมกับตำรวจ เนื่องจากไม่ต้องการฟ้องผู้ต้องหาโดยปราศจากพยานหลักฐานที่เพียงพอ จึงได้เริ่มให้พนักงานอัยการเข้าร่วมการสอบสวนกับเจ้าพนักงานตำรวจ หลังจากที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้พนักงานอัยการเข้าร่วมสอบสวนแล้ว พบว่าอัตราส่วนการฟ้องการยกฟ้องในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและการยกฟ้องในชั้นพิจารณาลดลงตามลำดับ ประชาชนจึงเชื่อว่าการที่ให้พนักงานอัยการมีอำนาจสอบสวนจะทำให้การสอบสวน การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นไปโดยครบถ้วนและทำให้กระบวนการยุติธรรมมีความน่าเชื่อถือ จึงสนับสนุนให้อัยการมีอำนาจทำการสอบสวนดังกล่าวตั้งแต่นั้นมา^๗

ต่อมาสำนักงานอัยการญี่ปุ่นได้จัดตั้งหน่วยงานสอบสวนคดีพิเศษ (Special Investigations Department: SID) ขึ้นในสำนักงานอัยการโตเกียว โอซากา นาโกย่า โดยมีหน้าที่สืบสวนคดีสำคัญ เช่น คดีภาษี คดีรับสินบน คดีฉ้อโกงบริษัท คดีปั่นหุ้น และคดีเกี่ยวกับการ

^๖ ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ และ ศิระ บุญกินนทร์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๔๘ - ๑๔๙.

^๗ พรเพชร วิชิตชลชัย. เรื่องเดิม. หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓.

คุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งหน่วยงานสอบสวนคดีพิเศษในสำนักงานอัยการจังหวัดอื่นอีก ๑๐ จังหวัด

หน่วยงานสอบสวนพิเศษ (SID) ในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยผู้อำนวยการ ๑ คน รองผู้อำนวยการ ๓ คน และอัยการ ๓๐ - ๔๐ คน ซึ่งทั้งหมดจะเป็นผู้มีความชำนาญ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ ๔ - ๑๘ ปี โดยคดีส่วนใหญ่ที่รับผิดชอบมักเป็นคดีใหญ่ที่มีความสำคัญ อาทิ เช่น คดีการรับสินบนโดยเจ้าพนักงานของรัฐ หรือคดีหลักเลียงภาษี เป็นต้น ในคดีที่ผู้ต้องหาเป็นเจ้าพนักงานหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้เสียหายในคดีมักเข้าร้องทุกข์ต่อพนักงานอัยการมากกว่าร้องทุกข์ต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ตามปกติอัยการจะร่วมมือกับตำรวจตั้งแต่เริ่มต้นคดี ในคดีที่มีความสำคัญตำรวจจะปรึกษากับอัยการอย่างใกล้ชิด^๕

พนักงานอัยการญี่ปุ่นมีอำนาจชะลอการฟ้องแม้คดีนั้นจะเป็นคดีร้ายแรง หากพิจารณาถึงลักษณะ อายุ และสภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิด ความหนักเบาของการกระทำความผิด และสภาพการณ์ภายหลังการกระทำความผิดแล้ว เห็นว่าการฟ้องคดีไม่จำเป็นแล้วอัยการสามารถไม่ฟ้องคดีได้ โดยพนักงานอัยการจะมีคู่มือในการปฏิบัติงานซึ่งกำหนดเงื่อนไขในการชะลอการฟ้องคดี

สรุปได้ว่ากระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. พนักงานอัยการมีอำนาจสอบสวนคดีซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจส่งคดีให้ และพนักงานอัยการมีอำนาจเริ่มต้นทำการสอบสวนได้เอง ซึ่งในทางปฏิบัติพนักงานอัยการมักเริ่มทำการสอบสวนเอง

๒. อำนาจในการร้องขอฝากขังผู้ต้องหาต่อศาลและฟ้องผู้ต้องหาเป็นอำนาจของพนักงานอัยการโดยเฉพาะ

๓. ไม่ใช้วิธีการสอบสวนพิเศษ เช่น การสอบสวนแบบลับ การสอดแนม หรือการใช้เครื่องดักฟัง

๔. พนักงานอัยการอาจใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีได้แม้มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะสั่งฟ้อง ทั้งนี้โดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะความเป็นไปได้ที่ผู้ต้องหาจะแก้ไขฟื้นฟูตนเองให้กลับคืนสู่สังคมได้

๕. กระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นไม่มีระบบลูกขุน

^๕ชาญเชาว์ ไชยานุกิจ และ ศิระ บุญภินนทร์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๔๕.

๖. กระบวนการยุติธรรมของญี่ปุ่นต้องมีกระบวนการพิจารณาในศาลเสมอ แม้ผู้ต้องหาจะรับสารภาพ และไม่มีการใช้การต่อรองประกอบการรับสารภาพ (Plea Bargaining)

๗. พยานบอกเล่าต้องห้ามมิให้รับฟัง แต่ผู้พิพากษาสามารถรับฟังบันทึกคำพยาน โดยเฉพาะบันทึกคำพยานที่อัยการจัดทำขึ้นในขณะที่ทำการสอบคำให้การผู้ต้องหาหรือพยาน

๘. ในแถลงการณ์ปิดคดี พนักงานอัยการจะแนะนำให้ศาลลงโทษจำคุกตามระยะเวลาที่เห็นสมควร และสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาต่อศาลสูงได้ในกรณีที่ไม่เห็นด้วยกับคำพิพากษาทั้งในกรณีที่ศาลพิพากษาลงโทษหรือยกฟ้อง

ระบบการสอบสวนในประเทศไทย

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของไทยมีการแบ่งแยกการสอบสวนและการฟ้องคดีออกจากกันโดยเด็ดขาด โดยการสอบสวนเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ส่วนการฟ้องคดีเป็นอำนาจของพนักงานอัยการ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วขั้นตอนทั้งสองควรเป็นขั้นตอนเดียวกัน เนื่องจากต่างก็เป็นกระบวนการดำเนินคดีในขั้นก่อนฟ้อง (Pre-trial Stages) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาเช่นเดียวกัน การแบ่งแยกระหว่างการสอบสวนกับการฟ้องคดีอย่างชัดเจนตามระบบของไทยนี้จึงมีผลทำให้พนักงานอัยการซึ่งมีความรับผิดชอบในการฟ้องคดีไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับการสอบสวนตั้งแต่ต้น ข้อเท็จจริงที่รับฟังมามากจะถือตามที่พนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนมาทำให้มีข้อมูลในการกลั่นกรองคดีอย่างจำกัด อาจทำให้พิจารณาสั่งคดีได้อย่างไม่เต็มประสิทธิภาพ^{๑๑}

ผลจากการแบ่งแยกอำนาจการสอบสวนและอำนาจการฟ้องคดีออกจากกันโดยเด็ดขาดทำให้เกิดคำถามว่าอำนาจการสอบสวนและอำนาจการฟ้องคดีควรแยกออกจากกันหรือไม่ เนื่องจากการสอบสวนมิได้เป็นมาตรการที่จบสมบูรณ์ในตัวเองแต่เป็นเพียงมาตรการเบื้องต้นในการรวบรวมพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดต่อศาล การแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องคดีก่อให้เกิดปัญหาทางปฏิบัติหลายประการ^{๑๒} อาทิ เช่น

^{๑๑}สัญญาลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต. “ประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญา: ศึกษากระบวนการดำเนินคดีชั้นเจ้าพนักงานและชั้นศาล”, วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์. ๓ (มิถุนายน ๒๕๕๒). หน้า ๒.

^{๑๒}กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์. อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ ๑. หน้า ๑๔๓.

๑. ประสิทธิภาพในการดำเนินคดี

การสอบสวนเป็นขั้นตอนสำคัญในการกำหนดข้อหา การวางรูปคดี และการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหา ซึ่งต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายเป็นอย่างมาก การที่กฎหมายแยกอำนาจการสอบสวนและอำนาจการฟ้องคดีออกจากกันส่งผลให้พนักงานอัยการซึ่งโดยวิชาชีพเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายที่ดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลและเป็นผู้นำเสนอในศาลว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดไม่สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดข้อหา วางรูปคดี หรือความเห็นเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานตั้งแต่ต้นในชั้นเริ่มคดี เมื่อไม่สามารถทราบข้อเท็จจริงได้อย่างถ่องแท้ จึงอาจเกิดความผิดพลาดในการสั่งคดีได้ รวมถึงเมื่อคดีอยู่ในชั้นพิจารณาจะก่อให้เกิดปัญหาในการนำสืบส่งผลให้ศาลยกฟ้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นอุทธรณ์และฎีกา

๒. ความล่าช้าล่าช้าซ้อนในการดำเนินคดี

เนื่องจากการสอบสวนและการฟ้องคดีเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิจารณาว่าควรจะดำเนินการกับผู้ต้องหาต่อไปในชั้นศาลหรือไม่ การรวบรวมพยานหลักฐานและข้อเท็จจริงตลอดจนการตั้งข้อหาและทำความเห็นทางกฎหมายของพนักงานสอบสวนจึงเป็นงานซ้ำซ้อนกับงานของอัยการ

๓. รูปคดีอาจถูกบิดเบือนจากความเป็นจริง

เมื่อพนักงานอัยการได้รับสำนวนการสอบสวนจากตำรวจ พนักงานอัยการต้องพิจารณาสำนวนที่มีการรวบรวมพยานหลักฐานโดยพนักงานสอบสวนผู้ทำสำนวนเท่านั้น ****อาจเป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้อำนาจโดยไม่ชอบบิดเบือนรูปคดีได้**** และการพิจารณาในชั้นอัยการและชั้นศาลจะถูกจำกัดอยู่ในกรอบพยานหลักฐานตามที่พนักงานสอบสวนวางไว้เท่านั้น การให้อัยการเข้าร่วมสอบสวนจะช่วยให้มีการถ่วงดุลที่เหมาะสม

๔. การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและผู้เสียหาย

การที่พนักงานอัยการสามารถเข้าร่วมทำการสอบสวนได้ตั้งแต่เริ่มคดีย่อมทำให้สามารถใช้ดุลพินิจสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาในคดีที่ไม่มีพยานหลักฐานได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้บริสุทธิ์ไม่ต้องได้รับความเดือดร้อนหรือถูกจับกุมคุมขังจากกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ การที่พนักงานอัยการมีสิทธิตรวจสอบสำนวนการสอบสวนของตำรวจได้มากขึ้นอาจจะเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีผู้ใดตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยไม่สมควรอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดแนวคิดในการเพิ่มบทบาทอัยการในการสอบสวน โดยมีข้อเสนอของคณะกรรมการปรับปรุงกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยคณะกรรมการชุดนี้ใช้เวลาถึง ๗ ปี ในการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในชั้นก่อนฟ้องให้สามารถคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและผู้เสียหายให้มากขึ้น ข้อเสนอหนึ่งของคณะกรรมการ คือการให้พนักงานอัยการเข้ากำกับดูแลการสอบสวนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การแยกอำนาจการสอบสวนและอำนาจการฟ้องคดีออกจากกันก็มีข้อดีอยู่บ้าง เนื่องจากกระบวนการสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวนมีการควบคุมตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา โดยพนักงานสอบสวนจะต้องเสนอสำนวนการสอบสวนให้ผู้บังคับบัญชาตรวจสำนวนก่อนส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการ หากผู้บังคับบัญชาเห็นว่าสำนวนสอบสวนยังไม่สมบูรณ์ก็มีอำนาจสั่งให้ทำการสอบสวนเพิ่มเติมได้ หรือผู้บังคับบัญชาสามารถมีความเห็นทางคดีต่างจากพนักงานสอบสวนได้ ซึ่งมีระเบียบของกรมตำรวจเกี่ยวกับคดีกำหนดอำนาจในการสั่งคดีของผู้บังคับบัญชาไว้แล้วว่า ผู้บังคับบัญชาระดับใดมีอำนาจสั่งคดีประเภทใดบ้าง ตามความหนักเบาของอัตราโทษและให้ถือความเห็นของผู้บังคับบัญชาคนสุดท้ายที่มีอำนาจสั่งคดีเป็นความเห็นของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ พนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจทำความเห็นในสำนวนแล้วส่งสำนวนให้พนักงานอัยการโดยไม่ผ่านการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาโดยเด็ดขาด^๒

การทำรายงานการสอบสวนและมีความเห็นทางคดีของพนักงานสอบสวนจะต้องผ่านการพิจารณาของผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ไม่ใช่ความเห็นของพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนเพียงผู้เดียว ความเห็นทางคดีของพนักงานสอบสวนเจ้าของสำนวนอาจไม่ตรงกันกับความเห็นผู้บังคับบัญชา เมื่อได้ส่งสำนวนสอบสวนมายังพนักงานอัยการแล้วพนักงานอัยการจะทำหน้าที่ตรวจสอบความเห็นการสั่งคดีของพนักงานสอบสวนว่าถูกต้องหรือไม่ จึงเห็นได้ว่าองค์กรที่ทำหน้าที่สอบสวนมีสายการบังคับบัญชาและมีการควบคุมภายในโดยผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ซึ่งอาจถูกแทรกแซงหรือมีการใช้อำนาจในทางมิชอบ ในขณะที่อัยการเป็นองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญสามารถใช้ดุลพินิจอิสระในการพิจารณาสั่งคดีโดยปราศจากการแทรกแซง ดังนั้นการแยกอำนาจการสอบสวนให้อยู่กับพนักงานสอบสวนและอำนาจในการฟ้องคดีอยู่กับพนักงานอัยการจึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกันในการสอบสวน

^๒ณรงค์ ชัมสวัสดิ์, “ความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวนต่อการทำความเห็นทางคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานที่ตำรวจในสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดสมุทรปราการ”. (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕). หน้า ๕๘.

การสอบสวนตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

ลักษณะโดยทั่วไปของอาชญากรรมพิเศษ

อาชญากรรมที่มีลักษณะพิเศษ คืออาชญากรรมที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และความปลอดภัยของประเทศ อาจจำแนกออกเป็น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ องค์การอาชญากรรม และอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น โดยแต่ละประเภทมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White Collar Crime) เป็นการกระทำความผิดทางอาญาซึ่งปกติผู้กระทำจะไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง แต่ใช้ความรู้ทางเศรษฐกิจ การเงิน การธนาคาร และอาศัยช่องว่างกฎหมายกระทำการเพื่อให้ได้ประโยชน์ซึ่งเป็นเงินหรือทรัพย์สิน โดยทุจริตเป็นผลให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจในระดับประเทศและระหว่างประเทศ โดยสังคมและประชาชนเป็นผู้ได้รับความเสียหายมักจะมีลักษณะดังนี้

๑. พฤติกรรมการกระทำความผิดจะสังเกตยาก เพราะเป็นคดีที่มีความซับซ้อน เอื้ออำนวยให้ผู้กระทำความผิดสามารถปกปิดอำพรางพฤติการณ์การกระทำผิดได้อย่างแนบเนียน

๒. ผู้กระทำความผิดมักมีความรู้ความสามารถ โดยใช้ความรู้ ปัญญา ความเฉลียวฉลาด และอาศัยเทคโนโลยีในการกระทำความผิด

๓. ใช้บุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีประสบการณ์สูง ให้ร่วมในการกระทำความผิดด้วยเครื่องมือเครื่องใช้สมัยใหม่ ก้าวหน้า ล้ำยุค มีประสิทธิภาพสูง

๔. กระทำการเป็นคณะบุคคล มีการจัดองค์การ กระบวนการ มีการเชื่อมโยงเป็นสายใย เครือข่าย สลับซับซ้อน

๕. พฤติการณ์การกระทำความผิดจะสอดรับแอบแฝงอยู่กับการประกอบการทางเศรษฐกิจ จะเปิดเผยให้สังคมเห็นแต่ในส่วนที่เป็นสภาพการณ์ที่ดี แต่ในเบื้องหลังกลับมีพฤติการณ์ที่เลวร้ายทุจริต

๖. ในการกระทำความผิดจะไม่มีภาพพจน์ที่เขย่าขวัญ ไม่สร้างความโกรธแค้น ความสะพรั่งกลัวให้สังคม

๗. ผู้กระทำความผิดจะมีฐานะความเป็นอยู่ทางสังคมดีเสมือนเป็นบุคคลชั้นสูง มักอ้างอิงพาดพิงบุคคลสำคัญ และพึงพาผู้มีชื่อเสียง ผู้มีเกียรติในสังคม และหน่วยงานราชการระดับสูง

๘. เป็นการกระทำความผิดที่ทำให้ประชาชนและประชาชาติเสียหาย เกิดการสูญเสีย ความเสียหายจะมีมูลค่าสูงมาก มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและการเงินของประเทศและระหว่างประเทศ

๙. อาจมีการกระทำความผิดข้ามชาติและระหว่างประเทศร่วมด้วย

๒. อาชญากรรมที่กระทำโดยองค์กรอาชญากรรม (Organized Crime) เป็นอาชญากรรมที่มีขอบข่ายงานเป็นระบบ มีผู้กระทำความผิดร่วมกันหลายคน และยึดถือการกระทำความผิดเป็นอาชีพ โดยมีการดำเนินงานในลักษณะที่ปกปิดเป็นความลับและสลับซับซ้อนแสวงหาผลประโยชน์จากการกระทำความผิดกฎหมายที่ผลประโยชน์ตอบแทนสูง ใช้อำนาจของเงินในการสร้างบริวารเป็นหูเป็นตา หรือใช้เงินซื้ออิทธิพลให้หลุดพ้นจากการถูกจับกุม สำหรับบุคคลชั้นนำหรือระดับสูงขององค์กรอาจเป็นบุคคลที่รู้จักกันดีในวงสังคม มักมีอาชีพที่ถูกกฎหมายบังหน้า โดยทั่วไปจะมีโครงสร้างการบังคับบัญชา และแบ่งหน้าที่กันทำ ดังนี้

๑. ระดับหัวหน้า เป็นผู้ปกครองสั่งการ รับผิดชอบในกิจการขององค์กรทั้งหมด โดยทั่วไปจะมีเพียงคนเดียว และจะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับกิจการผิดกฎหมาย และมักมีอาชีพถูกกฎหมายบังหน้า

๒. ระดับผู้ช่วย มีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารการดำเนินงานและรายงานหัวหน้าทราบ รวมทั้งมีหน้าที่ในการรับคำสั่งและจัดการตามคำสั่ง

๓. ระดับหัวหน้าชุดปฏิบัติการ ทำหน้าที่เป็นกันชนระหว่างระดับสูงและระดับล่าง เพื่อป้องกันและปิดกั้นมิให้เจ้าหน้าที่สืบสวนไปถึงระดับสูงได้

๔. ระดับปฏิบัติการ เป็นระดับต่ำสุด มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมายจากระดับชุดปฏิบัติการและรายงานผลให้ทราบ โดยจะไม่ทราบถึงผู้สั่งการที่แท้จริง

องค์กรอาชญากรรมมีการปกครองที่เข้มงวด โดยเฉพาะในเรื่องความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีต่อองค์กร ผู้ฝ่าฝืนจะได้รับโทษที่รุนแรง อันเป็นผลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องประสบความยากลำบากในการสืบสวนสอบสวนเพื่อดำเนินการตามกฎหมาย รวมทั้งในองค์กรอาชญากรรมหนึ่งองค์กรจะมีการกระทำความผิดกฎหมายที่มีโทษทางอาญาหลายฐานความผิด และมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงในการกระทำความผิด

๓. อาชญากรรมข้ามชาติ (Transnational Crime) คือ อาชญากรรมที่มีได้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะในประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่มีเครือข่ายโยงใยเกี่ยวข้องกันตั้งแต่ ๒ รัฐขึ้นไป อาชญากรรมข้ามชาติจะมีรายได้สูงมากแต่จะมีการโยกย้ายปกปิดทางการเงินอย่างมิดชิดแนบเนียน โดยอาศัยความแตกต่างและช่องว่างของระบบกฎหมายแต่ละรัฐเอื้อประโยชน์ แล้วนำเงินกลับไป

ฟอกเงินโดยทำธุรกิจที่ถูกกฎหมาย ส่วนใหญ่กลับไปสู่หัวหน้าองค์กรเพื่อสร้างอิทธิพลในกระบวนการยุติธรรมและวงการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อขยายอิทธิพลและสร้างความแข็งแกร่งให้กับองค์กร อาชญากรรมข้ามชาติหนึ่งองค์กรจะมีการกระทำผิดกฎหมายที่มีโทษทางอาญาหลายฐาน ความผิดและมีแนวโน้มจะใช้ความรุนแรงในการทำความผิด^{๓๓}

อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร (United Nation Convention Against Transnational Organized Crime) ได้กำหนดลักษณะสำคัญของความผิดที่มีลักษณะข้ามชาติ ได้แก่^{๓๔}

๑. กระทำในรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐ
๒. กระทำในรัฐหนึ่งแต่มีส่วนสำคัญของการเตรียมการ การวางแผน การสั่งการ หรือการควบคุมเกิดขึ้นในอีกรัฐหนึ่ง
๓. กระทำในรัฐหนึ่ง แต่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชญากรที่จัดตั้งในลักษณะองค์กรซึ่งเกี่ยวกับกิจกรรมที่เป็นความผิดอาญาในรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐ หรือ
๔. กระทำในรัฐหนึ่งแต่มีผลกระทบอย่างสำคัญในอีกรัฐหนึ่ง

ตัวอย่างอาชญากรรมสำคัญ ซึ่งมีวิธีการและรูปแบบการกระทำผิดในลักษณะขององค์กรอาชญากรรมและอาชญากรรมข้ามชาติที่เกิดขึ้นและกำลังเป็นปัญหาในระดับสากล เช่น การค้ายาเสพติด การค้ามนุษย์ การค้าอาวุธ การฟอกเงิน การก่อการร้าย อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ การกระทำความผิดด้านการเงิน การกระทำความผิดด้านทรัพย์สินทางปัญญา การกระทำความผิดด้านคอมพิวเตอร์ และการกระทำความผิดด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยผลจากการก่ออาชญากรรมดังที่กล่าวมาล้วนเป็นสิ่งคุกคามความปกติสุข ความปลอดภัย และความสงบสุขของมนุษยชาติ อาชญากรรมข้ามชาติไม่ว่าจะเกิดขึ้นที่ใดนอกจากก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงแล้วยังส่งผลกระทบทางลบต่อระบบสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของประเทศที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

^{๓๓}กรมสอบสวนคดีพิเศษ กระทรวงยุติธรรม. คู่มือการปฏิบัติงานสืบสวนสอบสวนตามพระราชบัญญัติการสอบสวน คดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๕๓. หน้า ๓ - ๕.

^{๓๔}อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ข้อ ๓ ขอบเขตของการใช้บังคับ

คดีพิเศษที่อยู่ในอำนาจการสอบสวนของกรมสอบสวนคดีพิเศษ

คดีพิเศษ^๕ หมายถึงคดีความผิดอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒๑ แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยแบ่งเป็น ๒ ระดับ ๕ ประเภท ดังนี้

๑. **คดีพิเศษระดับปฐมภูมิ** คือ เป็นการเริ่มต้นเป็นคดีพิเศษด้วยตนเองหรือเป็นคดีประธานที่อาจแยกย่อยเป็นคดีพิเศษระดับทุติยภูมิ แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๑ คดีพิเศษตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

คดีความผิดทางอาญาตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๒๒ ฉบับ และที่กำหนดโดยกฎกระทรวงเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการคดีพิเศษ (กคพ.) อีก ๕ ฉบับ รวม ๒๗ ฉบับ และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับรายละเอียดของลักษณะของการกระทำความผิดเป็นไปตามประกาศ กคพ.^๖ นอกจากนี้ การกระทำความผิดดังกล่าวจะต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้

๑. ต้องเป็นคดีที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ

๒. เป็นคดีที่อาจมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือระบบเศรษฐกิจหรือการคลัง

๓. มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญ หรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม

๔. คดีที่มีผู้ทรงอิทธิพลสำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้ หรือ ผู้สนับสนุน

ประเภทที่ ๒ คดีพิเศษตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๒) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ คือ คดีความผิดอื่นนอกจากที่กำหนดในมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑) ตามที่ กคพ. มีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของคณะกรรมการทั้งหมดเท่าที่มีให้เป็นคดีพิเศษ

^๕ มาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

^๖ ประกาศ กคพ. (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๔ เรื่อง กำหนดรายละเอียดของลักษณะของการกระทำความผิดที่เป็นคดีพิเศษ ตาม มาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

การที่พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๑ กำหนดให้มีคดีพิเศษตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๒) เนื่องจากมีคดีความผิดบางเรื่องหรือบางฐานความผิดอาจไม่ได้กำหนดให้เป็นคดีพิเศษตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑) แต่โดยเหตุผลจำเป็นเฉพาะรายอาจเป็นเรื่องรุนแรงที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมหรือความยุ่งยากซับซ้อนในการสืบสวนสอบสวนหรือเหตุจำเป็นอื่นจึงได้กำหนดให้ กคพ. สามารถมีดุลพินิจกำหนดให้คดีความผิดบางเรื่องหรือบางฐานความผิดเป็นคดีพิเศษได้ ทั้งนี้ กคพ. ต้องมีมติด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของคณะกรรมการทั้งหมดเท่าที่มี^{๑๑}

ประกาศ กคพ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการในการร้องขอและเสนอให้ กคพ. มีมติให้ความผิดอาญาใดเป็นคดีพิเศษ ข้อ ๔ กำหนดให้บุคคลดังต่อไปนี้สามารถร้องขอให้คณะกรรมการคดีพิเศษ (กคพ.) มีมติให้คดีความผิดอาญาใดเป็นคดีพิเศษคือ

๑. กรรมการคดีพิเศษ

๒. ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

๓. ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

กคพ. ได้วางหลักเกณฑ์ในการรับเป็นคดีพิเศษของกรมสอบสวนคดีพิเศษไว้ดังนี้ คือ ต้องเป็นคดีที่อยู่นอกเหนือขีดความสามารถที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะทำได้ นอกเหนือขีดความสามารถนั้นไม่ได้หมายความว่าเฉพาะเรื่องความสามารถในการดำเนินการแต่หมายรวมถึงต้องเป็นกรณีการโยกย้ายหรือย้ายมีผลกระทบมากมายด้วย เพื่อให้กรมสอบสวนคดีพิเศษสามารถแสดงขีดความสามารถและประสิทธิภาพได้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้คดีที่มีการกระทำความผิดต่อกฎหมายหลายบทและบทใดบทหนึ่งจะต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หรือคดีที่มีการกระทำความผิดหลายเรื่องต่อเนื่องหรือเกี่ยวพันกันและความผิดเรื่องใดเรื่องหนึ่งต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ มาตรา ๒๑ พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจสืบสวนสอบสวนสำหรับความผิดบทอื่นหรือเรื่องอื่นและให้ถือว่าคดีดังกล่าวเป็นคดีพิเศษ

คดีพิเศษที่มีการสอบสวนขยายผลไปยังตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน บทบัญญัติมาตรา ๒๑ มีผลบังคับใช้กับบุคคลซึ่งเป็นตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุนด้วย

^{๑๑} ธาริต เพ็งดิษฐ์. พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๑ พร้อมคำอธิบายรายมาตรา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมนิติ เพรส จำกัด , ๒๕๕๐). หน้า ๕๐.

ประเภทที่ ๓ คดีพิเศษที่ค้างดำเนินการและยังไม่ถึงที่สุดในวันที่ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ ใช้บังคับ และ กคพ. มีมติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ^{๔๔}

๒. คดีพิเศษระดับทฤษฎี คือ เป็นคดีพิเศษที่แตกสาขาจากคดีประธาน แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภทที่ ๔ คือ คดีพิเศษตามมาตรา ๒๑ วรรคสอง คือ คดีความผิดกรรมเดียวแต่ผิดกฎหมายหลายบท และบทใดบทหนึ่งต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ หรือคดีที่มีการกระทำความผิดหลายเรื่องต่อเนื่องเกี่ยวพันกัน และเรื่องใดเรื่องหนึ่งต้องดำเนินการโดยพนักงานสอบสวนคดีพิเศษ คดีพิเศษประเภทนี้จะต้องมีคดีพิเศษประธานเกิดขึ้นก่อนตามประเภทที่ ๑ - ๓ กรรมเดียวแต่ผิดกฎหมายหลายบทและกระทำความผิดหลายเรื่องต่อเนื่องเกี่ยวพันกันก็ก่อให้เกิดอำนาจสืบสวนโดยที่ไม่ต้องนำเข้าคณะกรรมการคดีพิเศษ (กคพ.) หรือต้องเป็นข้อกล่าวหา หรือครบเงื่อนไขที่เป็นคดีพิเศษอีก

ประเภทที่ ๕ คือ คดีพิเศษที่มีการสอบสวนขยายผลไปยังตัวการ ผู้ใช้ ผู้สนับสนุน การกระทำความผิดประเภทที่ ๑ - ๔ ซึ่งแม้ว่าการสอบสวนอาจแยกสำนวนการสอบสวนเพื่อฟ้องคดีต่อผู้กระทำความผิดไปแล้ว แต่อำนาจในการสืบสวนและสอบสวนเพื่อขยายเครือข่ายผู้ร่วมกระทำความผิดรวมถึงผู้บงการยังคงมีอยู่ โดยการสอบสวนคดีนี้ต้องอ้างอิงและเชื่อมโยงให้ความเห็นความสัมพันธ์กับคดีประธาน

วิธีการสอบสวนคดีพิเศษ

พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจการสอบสวนทั้งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

มาตรา ๒๑ แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ บัญญัติให้การใช้อำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคดีพิเศษ พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจสืบสวนและสอบสวน และเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่หรือพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วแต่กรณี ส่วนเจ้าหน้าที่คดีพิเศษมีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคดีพิเศษเพียงเท่าที่พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมอบหมาย ในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้เจ้าหน้าที่คดีพิเศษเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

^{๔๔}มาตรา ๔๔ แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

หรือพนักงานสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา^{๑๙} กล่าวคือพนักงานสอบสวนคดีพิเศษและเจ้าหน้าที่คดีพิเศษยังคงต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั้งในเรื่องการรวบรวมพยานหลักฐาน การดำเนินการอื่น และการใช้มาตรการบังคับเป็นหลัก อย่างไรก็ตามกฎหมายการสอบสวนคดีพิเศษก็ได้บัญญัติเพิ่มอำนาจพิเศษเพิ่มเติมจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเพื่อให้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่สามารถนำไปใช้ต่อสู้กับอาชญากรรมพิเศษได้ ในที่นี้จึงขอก้าวเพิ่มเติมเฉพาะการสอบสวนคดีพิเศษที่เป็นการใช้อำนาจพิเศษตามพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้กำหนดมติใหม่ในกระบวนการสืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษ โดยเพิ่มเติมเครื่องมือทางกฎหมายหรือเทคนิคใหม่ ๆ ในการรวบรวมพยานหลักฐานนอกเหนือจากอำนาจตามปกติที่ระบุไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดให้มีการบูรณาการในการประสานการปฏิบัติงาน เพื่อป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับคดีพิเศษในการปฏิบัติงานด้านการสืบสวน การแลกเปลี่ยนข้อมูล รวมทั้งการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับคดีพิเศษ ซึ่งปัจจุบันมีข้อบังคับ กคพ. ว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ในคดีพิเศษระหว่างหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง พ.ศ. ๒๕๔๗ บังคับใช้อยู่ โดยกรมสอบสวนคดีพิเศษเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย^{๒๐}

๒. ให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการเข้าไปในเคหสถาน หรือสถานที่ใด ๆ เพื่อตรวจค้นเมื่อมีเหตุสงสัยตามสมควรว่ามีบุคคลที่มีเหตุสงสัยว่ากระทำความผิดที่เป็นคดีพิเศษที่หลบซ่อนอยู่ หรือมีทรัพย์สินซึ่งมีไว้เป็นความผิด^{๒๑}

๓. ให้พนักงานสอบสวนคดีพิเศษมีอำนาจตรวจค้นบุคคลหรือยานพาหนะที่มีเหตุสงสัยตามสมควรว่ามีทรัพย์สินซึ่งมีไว้เป็นความผิด^{๒๒}

๔. ให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการมีหนังสือสอบถามหรือเรียกให้สถาบันการเงิน ส่วนราชการ องค์กร หรือหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ส่งเจ้าหน้าที่ที่

^{๑๙} มาตรา ๒๓ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

^{๒๐} มาตรา ๒๒/๑ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๑

มาตรา ๕

^{๒๑} มาตรา ๒๔(๑) พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

^{๒๒} มาตรา ๒๔(๒) พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗

เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำ ส่งคำชี้แจงเป็นหนังสือ หรือส่งบัญชีเอกสาร หรือหลักฐานใด ๆ มาเพื่อตรวจสอบหรือเพื่อประกอบการพิจารณา^{๒๓}

๕. ให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษในการมีหนังสือสอบถามหรือเรียกให้บุคคลใด ๆ มาเพื่อให้ถ้อยคำ ส่งคำชี้แจงเป็นหนังสือ หรือส่งบัญชีเอกสาร หรือหลักฐานใด ๆ มาเพื่อตรวจสอบหรือเพื่อประกอบการพิจารณา^{๒๔}

๖. ให้อำนาจพนักงานสอบสวนคดีพิเศษซึ่งได้รับอนุมัติจากอธิบดีเป็นหนังสือยื่นคำขอฝ่ายเดียวต่ออธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญาเพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกใช้หรืออาจถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการกระทำความผิดที่เป็นคดีพิเศษ^{๒๕}

๗. ให้อำนาจอธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจัดทำเอกสาร หรือหลักฐาน หรือเข้าไปแฝงตัวในองค์กร หรือกลุ่มบุคคลใด เพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวน^{๒๖}

๘. อธิบดีอาจแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเป็นที่ปรึกษาคดีพิเศษเมื่อมีเหตุจำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน^{๒๗}

๙. กำหนดให้มีระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยค่าใช้จ่ายสำหรับการสืบสวนและการสอบสวนคดีพิเศษและวิธีการเบิกเงินทดรองจ่าย เพื่อความคล่องตัวและประสิทธิภาพในการสืบสวนสอบสวนคดีพิเศษ^{๒๘}

๑๐. สร้างพนักงานสอบสวนคดีพิเศษและเจ้าหน้าที่คดีพิเศษเฉพาะคดี โดยนายกรัฐมนตรีสามารถแต่งตั้งเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐมาปฏิบัติหน้าที่ในกรมสอบสวนคดีพิเศษเพื่อประโยชน์ในการสืบสวนและสอบสวนคดีพิเศษเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ^{๒๙}

๑๑. สร้างเจ้าหน้าที่สืบสวนเพิ่มเติมเฉพาะคดีจากข้าราชการและลูกจ้างของกรมสอบสวนคดีพิเศษโดยคำสั่งอธิบดีกรมสอบสวนคดีพิเศษ^{๓๐}

๑๒. เพิ่มบทบาทของพนักงานอัยการหรืออัยการทหารในกระบวนการสอบสวน โดยกทพ. อาจมีมติให้มีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารมาปฏิบัติหน้าที่ในการให้คำแนะนำและ

^{๒๓}มาตรา ๒๔(๓) พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๔}มาตรา ๒๔(๔) พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๕}มาตรา ๒๕ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๖}มาตรา ๒๗ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๗}มาตรา ๓๐ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๘}มาตรา ๓๑ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๒๙}มาตรา ๓๓ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๓๐}มาตรา ๒๓ วรรค ๓ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๓

ตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่ชั้นเริ่มการสอบสวนหรือเข้าร่วมสอบสวน เว้นแต่การสอบสวนคดีพิเศษที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งตามมาตรา ๒๑ วรรคหนึ่ง (๑)(ค)(ง) คือคดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นการกระทำความผิดข้ามชาติที่สำคัญ หรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม หรือเป็นคดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญเป็นตัวการ ผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน ต้องมีพนักงานอัยการหรืออัยการทหารมาสอบสวนร่วมกับพนักงานสอบสวนคดีพิเศษทุกคดีแล้วแต่กรณี^{๓๓}

^{๓๓}มาตรา ๓๒ พระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. ๒๕๔๗